

Abdurrahman Aktepe'nin Aktepe köyündeki türbesi

kütüphanede mevcut yaklaşık 250 kadar yazmanın mikrofimleri Diyarbakır Ziya Gökalp Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Aktepe bölümünde korunmaktadır. Başlıca eserleri şunlardır: 1. *Ravzu'n-naîm fî addi şemâilî'n-nebiyyî'l-kerîm*. Hz. Peygamber'in şemâilini ve mi'râcını anlatan mesnevî tarzında kaleme alınmış 4531 beyitlik eserde Türkçe, Farsça, Kürtçe ve Arapça dil zenginliği göze çarpar. Eser Ahmed-i Kohî (İstanbul 1966) ve Zeynelâbidîn Amedî (1986) tarafından neşredilmiş, daha sonra Zeynelâbidîn Zinar ve M. Emin Narozi Arap harflerinden Latin harflerine aktararak yayımlanmıştır (Stockholm 1988, 1991). 2. *Divân-ı Rûhî*. 471 beyitten oluşan divanda ilâhî aşk ve çeşitli tasavvufî meseleler dört dilde ifade edilmiştir. Zeynelâbidîn Amedî'nin 1980 yılında neşrettiği eser Zeynelâbidîn Zinar ve M. Emin Narozi tarafından Latin harflerine aktararak yayımlanmıştır (Uppsala 1988). Aktepe'nin diğer başlıca eserleri de şunlardır: *Risâle* (müellifin bir manzumesiyle Nâbî'nin gazeline yazdığı Türkçe bir muhammesten ibarettir), *Kitâbü't-Tıb*, *Kitâbü'l-Mantık*, *Risâletü'l-edebe ve'l-âdâb*, *Risâle-i Râbîta*, *Kitâbü'l-İbrîz fî isbâti kîdemi'l-kelâmî'l-azîz*, *Keşfü'z-zulâm fî akâidi firâki'l-İslâm*, *Min-hâcü'l-usûl*, *Kitâbü's-Sarf ve'n-nahv*. Astronomiyle de ilgilenen Abdurrahman Aktepe, Diyarbakır ve çevresinde ay, güneş, yıldız ve gezegen hareketlerini takip etmiş, ceviz ağacından bir küre imal ederek üzerine bütün gezegenlerin adlarını yerleştirmiştir. Ayrıca Aktepe köyü, Diyarbakır ili ve yöresine ait bir yıllık namaz vakitlerini belirten on sekiz sayfalık bir takvim hazırlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Bedri Günkut, *Diyarbakır Tarihi*, Diyarbakır 1937, s. 127; Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, İstanbul 1957-97, I, 293;

II, 697; III, 696; IV, 125; a.mlf., *Diyarbakır'da Gömülü Meşhur Adamlar*, Ankara 1985, s. 40; Abdurrahman Tağı, *İşaretler*, Diyarbakır 1980, s. 34; Zeynelâbidîn Zinar, *Nimûne'ji Gencîneya Çanda Qedexekirî*, Stockholm 1991, s. 161-165; Mustafa Aşkar, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, Ankara 2001, s. 157; Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İstanbul 2003, s. 78; M. Şefik Korkusuz, *Tezkire-i Meşayih-i Amid*, İstanbul 2004, I-II, s. 47-52, 250-252, 275; Murat Özaydın, *Şeyh Abdurrahman Aktepe, Hayatı-Eserleri-Görüşleri*, İstanbul 2009; Mustafa Akif Tüten, "Diyarbakır'ın Son 60 Yıllık (1892-1952) Vakaları", *Kara-Amid*, sy. 2-4, İstanbul 1956-58, s. 311-339.

MURAT ÖZAYDIN

ABDURRAHMAN BEDEVÎ

(bk. BEDEVÎ, Abdurrahman).

ABDURRAHMAN GAZİ KÜLLİYESİ

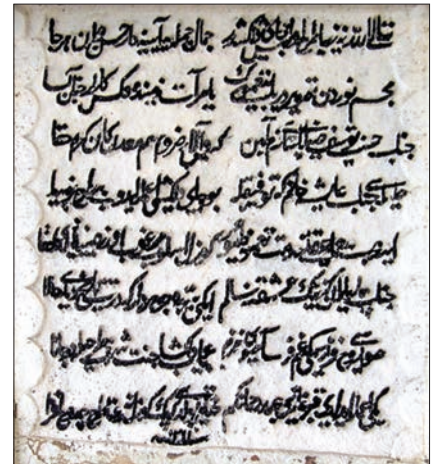
Erzurum yakınında
Eğerlitepe'de yer alan türbe,
zâviye ve cami.

Abdurrahman Gazi'nin kimliği tam olarak tesbit edilememiştir. Bazı kaynaklarda, Vâkıdî'nin *Kitâbü't-Târîh* adlı eserine dayandırılarak Abdurrahman Gazi'nin Hz. Ömer'in hilâfetinin (634-644) ilk yıllarında veya Hz. Osman tarafından 641'de Anadolu üzerine gönderilen İyâz b. Ganm kumandasındaki ordu içinde yer alan bir kişi olduğu, Bizans'ın elindeki Erzurum'un bu İslâm ordusunca fethedildiği, fetihden sonra buraya yerleşen müslümanlara ya da İslâmiyet'i yeni kabul edenlere İslâm'ı öğretmek amacıyla görevlendirilen on kişiden (krs. *Târîhu fütûhi'l-Cezire*, s. 232) biri olduğu üzerinde durulmaktadır. Ancak halk arasında bu kişinin "Gazi" unvanıyla anıldığı, fethedildiği ve fethin ardından burada öldüğü kabul edilmekte, Abdurrahman isimli bu şahsa gazilik unvanıyla birlikte şeyhlik unvanı da yakıştırılmaktadır. Mehmed Nusret eserinde İstanbul'da Veliyyüddin Efendi Kütüphanesi'nde rastladığı, İbn Hacer el-Askalânî'ye ait *İnbâ'ü'l-ğumr bi-ebnâ'i'l-'umr* adlı kitapta yer alan, "Abdurrahman İbn Süleymân İbşirî -ki kendisinden gâzi diye söz edilir- abdâlin komutanı olup zühd ehli biri idi, 643 yılında Erzurum'da şehit düştü" cümlelerinin Abdurrahman Gazi'yi açıkça gazilikle tanımlayan ifadeler olduğu sonucunu çıkarmıştır. Neşri'nin *Kitâb-ı Cihannümâ*'sında da söz konusu kişinin şeyh diye tanıtılması, Erzurum'da mânevî kişiliğiyle şeyh veya gazi unvanlı bu şahsın yaşadığına işaret etmektedir. Külliye'nin Erzurum tahrir defterinde 1540 yılında

Abdurrahman Gazi Zâviyesi olarak kaydı yer alır. İbrâhim Hakkı Erzurumî'nin de burada zâviyedarlık yaptığı belirtilmektedir. Abdurrahman Gazi'nin kabrinin bulunduğu yerde türbe, zâviye ve bir caminin yapılmış olduğu bilinmekle birlikte bu yapılar hakkında yeterli bilgi yoktur. Ancak kabir çevresinde zamanla meydana gelen hazire bu civarda gömülmeyi arzu eden kişilerin olduğunu göstermektedir.

1970'lerde siyah bazalt taşından iki şâhide ile 4,85 m. uzunluğunda mezardan ibaret olan kabrin üzerine 1983'te ortadan bir sivri kemerle ikiye ayrılan yan yana iki kubbeyle örtülü dikdörtgen planlı bir türbe binası inşa edilmiştir. Ortadan bir paravanla ikiye ayrılan türbede her iki kubbeli birim birer kapı ile dışa açılmaktadır. Doğudaki birim kadınlara, batıdaki birim erkeklere ait olmak üzere türbenin ziyaret edilmesi sağlanmıştır. Batıdaki kapı üzerine de türbenin 1211 (1796) yılında Vali Yûsuf Ziyâ Paşa'nın hanımı Ayşe Hatun tarafından yaptırıldığını gösteren mermer kitâbe konulmuştur. Eski türbeye ait bu kitâbe sekiz satır halinde düzenlenmiş olup on altı mısralıdır. 1794'te türbenin yanına inşa edildiği kayıtlarda bildirilen zâviyeden günümüze hiçbir iz kalmamıştır. Yine türbenin yanına Erzincanlı Ahmed İzzet Paşa tarafından yaptırılan küçük mescidin yerine de türbe ile birlikte tek kubbeli, yüksek beden duvarlı bir cami inşa edilmiştir. Kuzeyde sivri kemerli, açıklıklı ve birimlerinin üzeri üç kubbe ile örtülü olan klasik tarzda bir son cemaat yeriyle sağda tek şerefeli minare bulunmaktadır.

Abdurrahman Gazi Türbesi'nin batı kapısının üzerine 1211 (1796) yılında konulan kitâbe

Abdurrahman Gazi Camii ve Türbesi – Erzurum

Türbe ve cami düzgün sarımtırak kesme taştan yapılmış olup caminin önünde seyrilik amaçlı küçük bir avlu vardır. 1987'de cami ile türbe arasına erkekler için, türbenin doğu girişinin önüne ise kadınlar için birer şadırvan eklenmiş, 2013'te caminin güneybatısına bir üçüncü şadırvan inşa edilerek geniş bir ziyaretgâh haline getirilmiştir. Türbe ile caminin içindeki kalem işleri 1996'da yapılmıştır ve klasik süsleme öğelerinden esinlenmiş örnekler içerir. Cami içerisindeki mihrap, minber, kürsü, mahfil gibi elemanlar yeni olup duvarlarda ve minberde kullanılan çiniler günümüz Kütahya atölyelerinde üretilmiştir. Yakın tarihlerde türbe ve caminin yakınına inşa edilen çeşme, park ve adak yerleriyle çevre daha da genişletilmiş, ziyaretgâh ve mesire alanı halinde düzenlenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *el Meğâzî*, II, 756; a.mlf., *Târîhu fütûhi'l-Cezîre ve'l-Hâbûr ve Diyârbekr ve'l-İrâk* (nşr. Abdülazîz Feyyâz Harfûş), Dimaşk 1417/1996, s. 228-232; Neşrî, *Cihannümâ* (Unat), s. 143; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (haz. Yücel Dağlı v.dğr.), İstanbul 2008, II, 111; Abdurrahim Şerif Beygu, *Erzurum: Tarihi, Anıtları ve Kitâbeleri*, İstanbul 1936, s. 108-115; İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Erzurum Tarihi*, İstanbul 1960, s. 361-384; M. Sadi Çoğenli – Ali Bayram, *Erzurum'da Bulunan Meşhur Ziyaretgâhlar ve Kabir Ziyaretinin Adabı*, Ankara 1973, s. 3-4; Hamza Gündoğdu, "Erzurum ve Çevresindeki Tarihi Kalıntılar", *Şehr-i Mübarek Erzurum*, Ankara 1988, s. 137-240; a.mlf. v.dğr., *Sanat Tarihi Açısından Erzurum*, Erzurum 2011, s. 183; Mehmet Nusret Sorn, *Tarihçe-i Erzurum* (haz. Ahmet Fidan), Erzurum 2005, s. 107-108; Hüseyin Yurttaş v.dğr., *Yolların, Suların ve Sanatın Buluştuğu Şehir Erzurum*, Erzurum 2008, s. 160; Hanifi Hancı, *Seyyahların Gözüyle Erzurum*, İstanbul 2009, s. 79 vd.; Muzaffer Taşyürek, *Erzurum Türbeleri ve Ziyaret Yerleri*, Erzurum 2010, s. 17-24; Bilgehan Pamuk, "İbrahim Hakkı Hazretleri'nin Abdurrahman Gazi Zaviyedarlığı ve Zaviyedarlık Meselesi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, V/1, Erzurum 2005, s. 157-168.

HAMZA GÜNDOĞDU

ABDURRAHMAN SIRRÎ BABA (1785-1847)

Bosnalı Nakşibendî şeyhi.

Babası Mehmed ve dedesi Fazlullah'ın kadılık yaptığı Foynitsa (Fojnica) şehrinde doğdu. Daha on iki yaşında iken, Nakşibendîliğin Müceddidiyye kolunu İstanbul'dan Bosna'ya getiren Şeyh Hüseyin Zukiç'e intisap etti. Şeyh Zukiç'in, misafir olarak bulunduğu ailenin çocuğu olan Abdurrahman'daki istidadı görüp onu mürid edindiği ve tarikat adı olarak kendisine Sırrî adını verdiği belirtilmektedir. Sırrî Baba, Foynitsa'da dinî ilimleri tahsil ettikten sonra Şeyh Hüseyin Zukiç'in Foynitsa yakınlarındaki Vukelyiçi köyünde kurduğu tekkeye giderek seyrüsülûkünü onun yanında tamamladı. Mürşidinin daha sağlığında ona uyarak Foynitsa'ya yakın ormanlık bir tepede bulunan Oglavak'ta bir tekke kurdu. Bir semâhâne, sohbet odası ve bir halvethânedan meydana gelen tekkenin çevresinde zamanla küçük bir köy oluştu. Tekkeden 200 m. uzaklıkta, Fâtih Sultan Mehmed'le beraber Bosna'ya geldiği rivayet edilen Şeyh Hüseyin Horasânî'nin Bosna Valisi Ali Nâmik Paşa'nın inşa ettirdiği türbesi yer almaktadır.

Foynitsa'dan ayrılmakla birlikte Sırrî Baba'nın şehir hayatından da kopmadığı, Oglavak köyünün yanı sıra Foynitsa'da da bir ev, bir bahçe ve bir ekmek fırını olduğu terekese ait defterden anlaşılmaktadır (Nagata, s. 62-65). Ücra bir yerde bulunmasına rağmen Oglavak Tekkesi, Bosna-Hersek'in toplumsal ve siyasal hayatında Vukelyiçi Tekkesi'ni gölgede bırakacak derecede önemli rol oynamıştır. Fakirlere ve yolculara karşı misafirperver davranan Sırrî Baba aynı zamanda valilerin ve diğer şahsiyetlerin teveccühünü kazandı. Tekkesine elini öpmeye gelenler arasında Hersek Valisi Stočević Ali Galib Paşa, Bosna valilerinden tekkenin yanında bir konak yaptıran Mehmed Vecîhî Paşa ve ikinci bir konak inşa ettiren Mehmed Kâmil Paşa, 1850'de patlak veren isyanı bastıran Ömer Paşa Latas zikredilebilir. 1824'te Bosna Valisi Selim Paşa, Foynitsa gelirinden tekkeye yılda 100 kuruş ayırdı. 1831 yılında II. Mahmud'un ıslahatına karşı baş kaldıran Kaptan Hüseyin de Sırrî Baba'nın müridleri arasındaydı. 1835'te II. Mahmud'un fermanıyla tekke bütün vergilerden muaf tutuldu. 1847 yılında ölen Sırrî Baba Ali Galib Paşa tarafından yaptırılan türbeye defnedildi. Tekkenin postuna oturan büyük oğlu Abdüllatif

Efendi de öldüğünde (ö. 1882) babasının yanına defnedildi. Onun yerine küçük kardeşi Şâkir Efendi geçmiş, Şâkir Efendi'yi sırasıyla Abdüllatif Efendi'nin büyük oğlu Abdülhalim Efendi ve Abdülhalim Efendi'nin kardeşi Hamdi Efendi takip etmiştir. Hamdi Efendi 1930'larda vefat edince yerine âlim olarak da şöret kazanan oğlu Şâkir Efendi geçmiş, Şâkir Efendi'nin ölümünden (1966) sonra tekke vekâleten kardeşi Hilmi Efendi tarafından yönetilmiştir.

Sırrî Baba'nın mürşidi Şeyh Hüseyin Zukiç, İstanbul'da Şeyh Hâfız Mehmed Çanakhisârî'den Nakşibendî-Müceddidî icâzeti almasına rağmen Bosna'da kurduğu tekkesinde Müceddidîler'in pek hoşlanmadığı cehrî zikir usulünü uygulamış, Oglavak Tekkesi'nde Sırrî Baba ve ondan sonra gelenler de aynı usulü benimsemiştir. Nakşibendî geleneğinde seyrek rastlanan kıyâmî zikir, Kâdiriyye tarikatının etkisiyle hem Vukelyiçi hem Oglavak tekkeslerinde yapılagelmıştır. Fakat Bosna Nakşibendîliği'nin en çarpıcı özelliği, zikir toplantılarından sonra tekkelerin sohbet odalarında ilâhilerin topluca okunmasıdır. Bu ilâhiler arasında, günümüze kadar en çok okunan ve en fazla rağbet görenler Sırrî Baba'nın bazıları Türkçe, bazıları Boşnakça olan şiirleridir. Kolay anlaşılır bir dille yazılan bu ilâhiler Bosna'nın "aljamiado" (Arap harfleriyle yazılan Boşnakça) denilen edebiyatının en meşhur örnekleri arasında yer alır. Oglavak Tekkesi'nde haftanın cuma ve pazartesi gecelerinde, bayramlarda, mevlid kandillerinde, diğer mübarek günlerde ve ramazan boyunca her gece zikir icra edilirdi. 1993 yılı'nın Ekim ayında Hırvat kuvvetleri, silâhlı koruyucusu olmayan Oglavak Tekkesi'ne hücum edip avlusundaki tarihî mezar taşlarını kırmış ve Sırrî Baba'nın türbesini tamamen yıkıp kemiklerini toprağın

Abdurrahman Sırrî Baba'nın Oglavak'taki türbesi ve çevresindeki hazire

